

Losing the Past

**Práce s institucionální pamětí
na Fakultě sociálních studií**

Závěrečná písemná práce do kurzu Sociální konstrukce identity

Jan Martinek (208 330)

6. února 2012

1. Úvodem

Cílem této práce je prozkoumání práce s minulostí přítomné na Fakultě sociálních studií (FSS) – a tedy toho, jak se daná instituce sama definuje a jak využívá svou minulost pro určování vlastní budoucnosti. V práci vycházím z pojetí popsaného Charlotte Linde v knize *Working the Past* (2008). Využívám i její starší knihu *Life Stories*, protože považuji za zajímavé využít konceptu *koherence* i pro výroky týkající se institucí. Mým základním předpokladem¹ a motivací pro tuto práci je mnou vnímaná nedostatečná práce s minulostí (mj. kvůli téměř úplné absenci příležitostí ke vzpomínání), která rozmlžuje identitu fakulty jako takové a může znesnadňovat identifikaci jejích členů s fakultou. Proto také celý text rámuji titulkem *Losing the Past*. Jako kontrastní příklad práce s minulostí zmiňuji níže knihu *Delivering Happiness* (Hsieh 2010), autobiografii ředitele úspěšného internetového obchodu s obuví (Zappos), která popisuje mimo jiné způsoby, kterými jeho společnost utváří specifickou firemní kulturu.

2. Koncepty vytvořené Charlotte Linde

Linde při svém zkoumání práce s institucionální pamětí využívá několika základních konceptů:

- *příležitosti ke vzpomínání* jsou události, místa a objekty, které primárně (tzn. zamýšleně) či sekundárně (mimo svého hlavního cíle) slouží k navracení se k minulosti; může jít například o různá výroční setkání, ale i o důležitá místa a budovy, případně sochy, obrazy a podobně,
- *převypravované příběhy* jsou základní součástí institucionální paměti, jejich opakováním a postupnou reinterpetací se dosahuje koherentního obrazu fakulty v myslích členů instituce,
- jako důležitý nástroj zkoumání vnímá Linde *porovnání podobností a rozdílů mezi více verzemi příběhů*, které může ukazovat na různé spory vycházející z různého postavení různých skupin členů instituce,
- *paradigmatická vyprávění* jsou ukázkové příběhy toho, jak jsou řešeny důležité situace v životě člena instituce; příkladem může být v prostředí FSS příběh bezproblémového průchodu studiem, varovný příběh z disciplinárního řízení či příklad úspěšného řešení problému ve spolupráci se Studijním oddělením (reálně kolující příběhy jsou zmíněny v příslušné kapitole),
- *intertextualita* je způsob, kterým se členové instituce sami vztahují k příběhům instituce – například citací částí sdílených příběhů při popisech vlastních zkušeností či odkazy na sdílené příběhy (např. i ve formě metaforických přirovnání),

---

¹ Z hlediska přísně vědeckého snad i předsudkem, neboť některé oblasti fakultního života, jak uvádím níže, jsou mi skryty.

- *hlučná ticha* jsou posledním z důležitých pojmů, které Linde využívá. Jde o nápadně chybějící příběhy – příběhy, které jsou tabu.

3. Pozice pozorovatele uvnitř instituce

Linde popisuje jako důležitý problém svou pozici výzkumníka v pojišťovací firmě (Linde 2008: 35–44) – fakt, že je práce placena tím, kdo je zkoumán, může ovlivnit způsob, jakým je o firmě referováno. A to jak přímo – zásahem klienta – tak i nepřímo – loajalitou (či jiným vztahem) kontraktora ke klientovi při výzkumu i tvorbě výstupů.

Sám se volbou tématu závěrečné práce ocitám v ještě komplikovanější situaci. Jednak je samotná práce určena k posouzení dané instituci, ale především jsem v pozici stakeholdera – jak coby student, tak také coby akademický senátor ve fakultním senátu. Hrozí mi tedy implicitně střet zájmů, který se může projevit pokřivením popisovaných jevů. Tento problém nelze překonat jinak, než poctivou snahou o reflexi vlastní pozice a jasným označováním problematických částí textu upozorněním na tuto vlastní pozici v dané věci.

Dalším problémem je fakt, že na jednu stranu jsem součástí popisované instituce, ale na druhou stranu jako student nemám přístup k části dění. Jako aktivní účastník fakultního dění² získávám širší přehled o tom, jak fakulta funguje, nicméně i tak je můj vhled do fungování instituce omezený – například nepřítomností na akcích určených pouze pro zaměstnance.

Sám považuji i přes výše uvedené svou výchozí pozici za dobrou – díky zkušenostem z fakultního časopisu a především díky aktivní práci v senátu, která je často spojena s diskusemi s různými lidmi, znám nyní způsoby, kterými fakulta vytváří svou identitu, zblízka. Mou motivací je hlubší porozumění fungování práce s institucionální pamětí, stejně jako snaha o systematizaci mého jinak spíše difúzního povědomí o fungování práce s pamětí na fakultě.

4. Data

Z hlediska použité metodologie je důležitá metoda, jak byla získána a analyzována data. V tomto případě nejsem schopen získat komplexní data soustředěným dlouhodobým výzkumem, budu tedy vycházet především z vlastních zkušeností (z různých příležitostí ke vzpomínání otevřeného charakteru [jako např. různé slavnostní příležitosti, ale i přednášky] i z osobních rozhovorů). V titulku této kapitoly používám spíše termín „pozorovatel“ než „výzkumník“. Tato práce tak bude formálně spíše přípravou, jakýmsi výchozím bodem možného (či spíše hypotetického) výzkumu, než konečnou studii provedenou pomocí metodologie užití Linde. Samotný text může vypadat obdobně jako text tvořený Linde (2008; především díky tomu, že nejsou citovány výpovědi konkrétních

---

² Konkrétně jsem členem redakce fakultního časopisu Halas, bývalým tvůrcem videopodcastu FSSpodcast, organizátorem akcí jako byl např. Politologický barcamp, jedním z organizátorů společné platformy spolků a Akademického senátu a akademickým senátorem.

osob), podstatné je však vnímat jeho datovou základnu, která je v tomto případě omezená na to, co jsem schopen získat z vlastní paměti. Vedle těchto zkušeností budu využívat i dostupné psané texty, které však nemají v případě Fakulty sociálních studií z hlediska fungování institucionální paměti zásadní význam (jejich obsahy necirkulují; Linde 2008: 12).

Pro zkoumání informací získaných v dialozích s různými členy instituce je důležité, jak píše Riesmann (2002: 224), že obsah příběhů již prochází interpretací a výrazně jej ovlivní, kdo je příjemcem informace (je možné se odkázat též na Jerome Brunnera, který v textu o utváření vlastní identity popisuje naraci jako výsledek práce dvou lidí – vypravěče a posluchače [2001: 27] – a záleží tedy i na posluchači, s čím přichází do dialogu). Je tak otázkou, nakolik úplné informace jsem já sám měl možnost získat – tedy jak otevření byli mluvčí.

Metodologicky podstatné je také vnímat příběhy v dobovém kontextu (Riesmann to ukazuje na širším časovém období [2002: 234]). Příběhy staré deset let se udály v době, kdy Fakulta sociálních studií vypadala velmi odlišně stejně tak se lišila i pozice sociálních věd v ČR.³ Význam těchto příběhů tak může být odlišný, než by měly v dnešních podmínkách.

5. Multiplicita převypravovaných příběhů a nedostatek příležitostí ke vzpomínání

Jak jsem zmínil výše, mou motivací k této práci je dojem, že na fakultě existuje pouze málo příležitostí pro práci s její identitou/institucionální pamětí.⁴ Částečně s tím souvisí také multiplicita příběhů fakulty. Domnívám se, že existuje širší paleta různých příběhů, které aktéři užívají k identifikaci s fakultou, které jsou však často vzájemně nekompatibilní. Nedostatek příležitostí, které by umožňovaly jejich vzájemné sdělování (jak to popisuje Linde [2008: 44–7]), podporuje vznik a udržování paralelních příběhů (v jakýchsi do značné míry oddělených „světech“). V následujícím výčtu uvádím příběhy, které můžeme zařadit do kategorie převypravované příběhy („*retold stories*“).

5.1. Příběhy podle skupin, které jej mezi sebou sdílejí

1. Jednak je zde *příběh většiny studentů*, což způsobuje úmyslně masový charakter studia (minimálně na bakalářském stupni). Většina studentů si vytvoří příběh ještě před nástupem ke studiu – na základě propagačních materiálů – a kvůli nepovinné účasti na imatrikulaci i promoci mohou barevné letáky zůstat

---

³ A z hlediska některých příběhů může být důležité i to, že se lišila ekonomická situace.

⁴ Vzhledem k povaze práce bohužel toto očekávání strukturuje celou práci a je problematické jej vyvrátit. Přesto si myslím, že podrobnou analýzou jednotlivých prvků mé zkušenosti by bylo do jisté míry možné některé předpoklady zpochybnit. Primárním účelem práce však z mého pohledu není zpochybnění tohoto výchozího předpokladu, ale spíše domyšlení důsledků, které v této zamýšlené situaci vznikají.

jediným podnětem k identifikaci s hodnotami školy. **Fakulta je v tomto příběhu redukována na jakousi přípravku na zaměstnání.** Toto pojetí podporuje i hlavní tvrzení o FSS vystavené na webové prezentaci fakulty: „Studium u nás – ta pravá zastávka na cestě za vaším snem”.⁵

2. *Studenti s větším zájmem o studium* a spolkovou činnost často přicházejí s příběhem sporu studentstva a vyučujících. Větší množství situací je pak interpretováno jako **rozpor mezi zájmy studentů a vyučujících** (2.a). Jde spíše o epizodické příběhy, které však aktivně žijí mezi studenty. Druhým příběhem sdíleným mezi těmito studenty je **představa fakulty coby akademické instituce** (2.b), v níž je vše podřízeno akademickým svobodám. Toto je částečně ve sporu se příběhem č. 1, který fakultu redukuje na přípravu k zaměstnání.
3. *Akademičtí pracovníci* jsou, jak je uvedeno výše, primárně vázáni ke svému pracovišti (katedře či výzkumnému ústavu) a míra jejich vnoření do identity fakulty jako celku je nižší. Pro tyto pracovníky je podstatný **příběh vědecké fakulty**. Fakulta tak obhajuje svou pozici uvnitř vědy – pozice sociální vědy uvnitř obecně vědeckého diskursu bývá zpochybňována, proto se fakulta snaží různými způsoby signalizovat, že je skutečně vědeckým pracovištěm (stejně jako přírodovědné obory). Vědecký charakter práce a úsilí o vědeckou práci je jedním z příběhů, které prostupují skrz fakultu, přestože je často nejasné, co přesně „vědecký přístup“ znamená.
4. Výjimkou jsou *déle působící akademičtí pracovníci*, kteří na fakultě působí od jejího založení, a pak také členové vedení fakulty (tyto dvě skupiny se významně překrývají). U nich můžeme sledovat více různých příběhů:
  - 4.a. Důležitým příběhem je **vymezení fakulty vůči „mateřské“ Filosofické fakultě**. Původní progresivní charakter (např. ve formě zavádění boloňského strukturování studia) nové fakulty z tohoto příběhu nicméně postupně vypadl a zůstává spíše příběh chaotické „fildy“ a spořádané FSS – a to přímo v rovině péče o prostory, kde se vyučuje. Tento příběh má tedy dvě odlišné varianty (progres/pořádek).
  - 4.b. Zajímavým příběhem je opakující se **vzpomínka na „staré časy na Gorkého“** – dobu, kdy fakulta sídlila v menší budově, měla méně studentů a „každý znal každého“. Tento příběh má podvratný charakter, stojí v protikladu vůči stávající strategii fakulty – nicméně je téměř vždy doplněn rezignovaným postojem ve smyslu „taková je doba“.
  - 4.c. Pro současnost je podstatný příběh **externí libovůle Ministerstva školství** nad fakultou (časté změny, pozdní anonce změn, specifické

---

⁵ Web Fakulty sociálních studií je dostupný na adrese <http://fss.muni.cz>

způsoby evaluace, diskontinuitní financování). Ministerstvo znesnadňuje vedení fakulty autonomní rozhodování, například při přípravě rozpočtu.

- 4.d. V poslední době se stále častěji objevuje též příběh obecnější, který je spíše rámcovým systémem koherence – a to **rámování fakulty jako firmy**, jejíž výkon je měřitelný finančními výsledky. Často se v diskusích, a to nejen z pozice vedení fakulty, objevuje řečnická figura „kdybychom byli firma, tak...“ spojená s důrazem na efektivitu, která mimo jiné často denotuje rázný přístup k řešení problémů bez zbytečné diskuse. Diskuse v tomto kontextu nepřináší výsledky, protože aktéři uvnitř systému nemají zájem na jeho reformě – proto je třeba „manažerský zásah“ proveditelný pouze „manažersky koncipovaným“ vedením fakulty.⁶

5.2. Příležitosti studentů ke vzpomínání

Z hlediska běžných studentů je příběh fakulty prezentován především v **reklamních materiálech** pro uchazeče a poté při **imatrikulaci a promoci**, což jsou však rituály bez povinné účasti. Propagační materiály fakulty jsou připravovány vedením fakulty bez spolupráce se studenty, mají tak povahu pouhého pozitivně formulovaného marketingového textu.⁷

Při příležitostech jako je imatrikulace či promoce se navíc studenti nesetkávají ve skupinách vymezených např. studijními skupinami či obory, ale jsou řazeni dle abecedy napříč obory a postupně rozděleni do bloků – setkání jsou tedy do značné míry roztržštěná a anonymní. Namísto vědomí komunity se objevuje spíše odcizení. Nevzniká zde tak prostor pro výměnu příběhů. Výběr studentských promočních řečníků nevychází ze skupiny, ale je spíše vynucen organizátorem události – promoční řeči jsou tak spíše prázdné a klišovitě. Řečníci z řad akademických pracovníků – především tedy přítomný děkan či proděkan, opět mluví spíše z obecného hlediska akademických ctností, fakulta je zmíněna spíše statisticky – nejvýznamnějším prvkem řeči bývá efektivita fakulty vyjádřená uplatnitelností jejích absolventů. Objevuje se zde tedy příběh fakulty coby efektivní firmy a fakulty coby přípravné instituce pro zaměstnání vyžadující speciální kvalifikaci.

Akcí, která spojuje více studentů mezi sebou jsou **Prvákoviny** – úvodní setkání studentů prvního ročníku, která pořádá majitel místního bufetu. Coby tutoři na těchto setkáních působí studenti vyšších ročníků. Zde existuje prostor pro větší propojení mezi studenty. Další výuka již mnoho prostoru neposkytuje, protože přednášky jsou organizovány masově a nejsou organizovány studijní skupiny. Na některých oborech se

---

⁶ S tímto souvisí i pojmání role děkana jako administrátora, jehož role je spíše útrpná – dokládají to citace jako např. „[m]ůžeme být rádi, že se toho chce vůbec někdo ujmout,“ (bývalý děkan Rabušic ve článku, který se týká konce jeho volebního období; Halas 2011a).

⁷ Zde vycházím ze zkušenosti senátora. Akademický senát schvaluje dokumenty určené pro uchazeče o studium. V minulém roce (2011) byly z těchto dokumentů propagační materiály vyňaty, ale připravovány jsou stále vedením fakulty.

konají **výjezdní setkání**. Tyto akce jsou však spíše exkluzivního charakteru.⁸ Některé obory svým studentům předávají více „étosu“, tj. příběhů o tom, jakou povahu má studium vysoké školy, v rámci přednášek. Příběhy se však omezují spíše na vymezení sociálních věd coby skutečné vědy v opozici vůči jejich kritikům – samotná fakulta je zmiňována spíše anekdoticky ve vyprávění vyučujících o vlastních zkušenostech.

Dalším příležitostí ke vzpomínání studentů je **spolková činnost a účast na kulturních aktivitách**. Tyto však nejsou příliš propojeny s institucionální pamětí fakulty. Výjimkou může být činnost divadelního souboru P. U. D., který jako jednu ze svých inscenací uvedl dramatizovaný Disciplinární řád – samotné představení však nemá přesah mimo rámec příkazů a zákazů ukotvených v daném řádu.

Nově vzniklé formy komunikace jako jsou **skupiny uvnitř internetových sociálních sítí**, v nichž se sdružují členové spolků pomáhají utvářet sdílenou identitu studentů, ustavenou především na příbězích o akademických hodnotách a rozporu mezi zájmy studentů a akademických pracovníků (identita se jeví jako jasnější i díky participaci většího množství aktérů, kteří se přehledně dělí na *opinion leaders* a *followers*), a již nyní je možné sledovat větší participaci studentů na běh Akademického senátu a další záležitosti na fakultě, nicméně stále může jít o přechodnou záležitost.

5.3. Příležitosti akademických pracovníků ke vzpomínání

Zaměstnanci fakulty se setkávají na **Vánočním večírku** a případných dalších akcích určených pouze pro zaměstnance. Příležitostí ke vzpomínání byla před třemi lety **série akcí k 10. výročí založení fakulty**, kdy proběhla i jednodenní konference pokrývající všechny obory, které na fakultě existují – návštěvnost přednášek však nebyla výrazná.

Obecně však – alespoň podle několika rozhovorů – fakulta žije oddělena uvnitř jednotlivých pracovišť, jejichž členové se spíše neznají a jejich identita je vztažena především k jejich pracovišti. Anekdotickým příkladem může být **shromáždění akademické obce** před volbou děkana v minulém roce, kam dorazilo téměř pouze vedení fakulty, několik starších vyučujících a pár aktivních studentů, kteří kandidátovi jako jediní kladli otázky. Nyní je možné sledovat několik různých příběhů, které mají různé nuance.

Zajímavou absencí je též minimum míst pro vzpomínání – to je však nejspíše spojeno s relativní krátkostí fungování fakulty. V prostorách fakulty existuje pouze několik míst, která připomínají minulost – konkrétně jde o portréty A. I. Bláhy a V. Čermáka, kteří jsou spojeni spíše s historií vlastních oborů; přímo na historii fakulty pak odkazují portréty bývalých děkanů u děkanátu. Jiné veřejně dostupné artefakty, které odkazují na minulost fakulty neexistují.⁹

⁸ Tyto okolnosti se mohou lišit mezi obory.

⁹ V prostorách střešního posezení můžeme nalézt sochu Prométhea a ptačí budku, tyto objekty však odkazují pouze k určitým východiskům, nikoli k historickým událostem. Sochu Prométhea můžeme vnímat jako objektifikaci příběhu o vědecké fakultě (viz níže). Součástí identity fakulty jsou fakultní insignie (žezlo a řetěz), ty jsou však spojeny pouze s ceremoniálními událostmi, které jsou popsány výše (imatrikulace a promoce).

Za zajímavou považují **důležitost samotné budovy** při promluvách mnoha členů fakulty – při jednom setkání členů Studentské komory Akademického senátu se členem vedení byla tímto pracovníkem připravena prezentace fotografií z rekonstrukce s emocionálním slovním doprovodem (včetně tragického příběhu smrti dělníka při stavbě vysokého stropu v atriu budovy). Ačkoli je budova obývána institucí teprve od roku 2004, získala si své místo v identitě členů fakulty jako máloco jiného – je to jedna z mála věcí, která spojuje skutečně všechny, a v souvislosti s níž se objevují jinak ojedinělé případy převyprávěných příběhů, které Linde považuje za základní předpoklad institucionální paměti (Linde 2008: 72–88). Budova jako taková se stala dokonce nositelem jednoho ze základních příběhů (příběh *d.1.* níže v podkapitole 6.1.), přestože jde o anachronismus (čisté prostředí fakulty zde vystupuje jako jeden z hlavních objektů sporu mezi mateřskou Filosofickou fakultou, přestože nastěhování do nových prostor na ulici Gorkého přišlo až půl roku po vydělení FSS a nová budova byla osídlena o dalších několik let později).

5.4. Společné příležitosti ke vzpomínání

Médiem, které má potenciál utvářet institucionální paměť fakulty je **studentský časopis Halas**. Jeho přítomnost v celé historii fakulty je však spíše nevýrazná – nejvýraznějším prvkem, který zanechává v paměti členů fakulty jsou vtipné mystifikace, které se přetvářejí v jaké „urban legends“ – například o výtazích, které jezdí pouze jedním směrem, či o obyvatelích šestého patra budovy, do kterého jezdí pouze jeden z výtahů a nevedou do něj schody. Kvůli dlouhodobě neproblematizovanému růstu fakulty získal Halas povahu spíše odpočinkového čtení – několikero kauz, které se objevily v průběhu jeho vydávání, bylo spojeno spíše s aktuálním studijním problémem anebo skončilo do ztracena kvůli vztahu mezi časopisem a fakultou (např. špatná komunikace Centra informačních a komunikačních technologií). Pro mnohé jiné je četba Halasu zbytečné ztrácení času (prodáný náklad dosahuje přibližně čtyř set výtisků¹⁰). Původní podřízený vztah vůči fakultě a po jeho ukončení snaha o oslovení co nejširšího pole čtenářů dlouhodobě neumožňovaly publikování hlubších textů a textů zaměřených na vědeckou práci.¹¹ V rozhovorech z poslední doby se opět zrcadlí příběhy o „starých dobrých časech na Gorkého“ (Halas 2011b) a rámování fakulty coby firmy vyrábějící zboží – vzdělání (Halas 2011a). Střet těchto dvou příběhů je nejspíše jediným písemně manifestovaným střetem o pojetí fakulty – ve skutečnosti však je to střet pouze hypotetický, protože jedna ze stran vnímá posun (alespoň deklarovaně) jako nevyhnutelný.

Prosincové číslo fakultního časopisu Halas (Halas 2011b) bylo věnováno minulosti fakulty. Jeho obsah potvrzuje **důležitost budovy jako nositele historie fakulty** (hlavní článek čísla je celý věnován tomu, jak budova vypadá v noci, a je proložen několika příběhy z minulosti). V textech čísla se pak objevuje několik „legend z minulosti“, které

---

¹⁰ Na fakultě nyní studuje okolo 3000 prezenčních studentů a učí přes sto pedagogických pracovníků. (Zdroj: <http://www.muni.cz/fss/general/statistics>)

¹¹ Zde vycházím ze zkušenosti dlouhodobého redaktora Halasu.

jsou založeny na mystifikačních textech z dřívějších ročníků stejného časopisu (tj. články z rubrik *ČTK – Černá tisková končetina* a *Institut pro sociální záležitosti studentů*). Dále je v rozhovorech s několika členy akademické obce fakulty je zmíněn příběh minulosti fakulty z období fungování na Gorkého ulici. Ostatní zmíněné historiky jsou vázány na katederní prostředí.

Místem, které by mohlo sloužit k setkávání velkého množství členů akademické obce fakulty by mohl být **fakultní ples**. Fakulta samotná však ples neorganizuje, ponechává jej v režii studentů (konkrétně spolku Přesahy) a málokdo z akademických pracovníků ples navštěvuje. Program plesu je tak soustředěn na studenty a příslušnost účastníků k sociálním vědám či konkrétní instituci je znatelný spíše ze stylizace (kterou podporuje fakt, že ples je maškarní) než z obsahu programu a interakcí.

Zásadním dokumentem, který může přispívat k prohlubování společné identity, je **výroční zpráva**. Výroční zprávy vydávané FSS (například zpráva za rok 2010; Holzer 2011) však mají povahu stručného záznamu dosažených vědeckých výkonů a číselných údajů o výuce. Studenti jsou ve zprávě reprezentováni kontingenčními tabulkami a výčtem jmen studentů, kteří vyrazili na zahraniční pobyt. Úvodník děkana je tvořen z jedné třetiny ekonomickou situací fakulty, druhá třetina jsou počty přijatých a studujících studentů a třetí třetina popisuje fungující vědecké instituty a jejich ekonomickou situaci. Výroční zpráva shrnuje spíše kvantitativní ukazatele. Seznam knih, které byly vydány akademikům, kteří působí na FSS v daném roce, obsahuje pouze grafickou úpravu obálky, jméno autora a název knihy – anotace chybí. Výroční zpráva jako taková tedy ve stávající formě není určena těm, kteří se chtějí dozvědět více o práci svých kolegů – jde o dokumentaci práce vedení, demonstraci ekonomické situace na fakultě.¹² Zároveň nedává prostor aktivitám studentů; ať už akademickým, tak ani kulturním a spolkovým. Jako taková nemůže plnit funkci zprostředkovatele sdílené paměti – média pro sdílení příběhů.

Nejvýznamnějším místem, kde se setkávají studenti a vyučující je **akademický senát fakulty**¹³. Jeho složení (pět studentů a šest akademiků) je velmi vyrovnané, ale i tak často vzbuzuje tendenci prosazovat „studentský zájem“ proti akademikům „v přesile“.¹⁴ Zasedání senátu dávají prostor k diskusi – zejména v posledním roce se témata

---

¹² Ekonomický výhled samozřejmě ovlivňuje i kvalitativní stránka knižní a vzdělávací produkce, spokojme se však s výše uvedeným zjednodušujícím tvrzením.

¹³ Za podobně významnou instituci je možné někdy považovat Disciplinární komisi. Nicméně jde pouze o období, kdy se projednává polarizující téma. Takovým tématem bylo vložení kompletní digitální kopie jedné ze základních knih oboru Evropská studia. Tehdy došlo k aktivizaci některých dnes ve spolcích aktivních aktérů, nicméně z hlediska utváření sdílené identity uvnitř fakulty toto nebyla zásadní událost (v tomto případě šlo spíše o principiální postoj).

¹⁴ Šlo o významné téma během voleb do Akademického senátu FSS na podzim 2011.

prosazovaná studenty objevují na jednáních často.¹⁵ Na druhou stranu je s podivem, v jak malém rozsahu jsou často diskutována témata týkající se chodu fakulty či koncepčních záležitostí jejího fungování – návrhy vedení jsou často schváleny bez větší diskuse.

Pokud budu mluvit sám za sebe, tak až působení v Akademickém senátu mi umožnilo proniknout o jednu úroveň komunikace dál – překvapivá pro mě byla především rozdílnost toho, jak jsou mnozí akademici (i mimo AS FSS) otevření při osobním rozhovoru, ale při veřejném zasedání nepadne ani často ani slovo o sporném tématu, jako by bylo předem rozhodnuto a dotyční si nechtěli dělat problém. Stejně tak překvapivá byla míra osobního vztahování věcných argumentů na svou osobu při jednání o sporných záležitostech jak uvnitř senátu, tak při jednáních s vedením.¹⁶

Díky osobnímu vkladu většiny senátorů a hostů zaznívají na zasedáních senátu příběhy, které ilustrují postoj daných aktérů vůči fakultě a jejich vnímání fakulty. Časté intertextuální i přímo implicitní odvolávání se na příběhy vytváří v prezentaci jednotlivých senátorů konzistentní identitu fakulty. Tato identita však není sdílena celým senátem – dělící linii není možné vést mezi studenty a vyučujícími ani po žádné jiné jasně kategoricky vymezitelné ose. Primárním sporem, který se často odehrává při jednání senátu je napětí mezi pojetím školy coby akademické instituce a pojetím efektivně řízeného podniku. V dané dichotomii se na straně příběhu podniku vyskytují téměř všechny příběhy z výše uvedené typologie – nutnost efektivního manažerského vedení je podporována příběhem o špatném vlivu MŠMT, nutnosti udržovat vědecký standard i udržováním dobrého stavu budovy fakulty (v poslední době se již méně objevuje stesk po „starých dobrých časech na Gorkého“).

Jako podstatný problém vnímám exkluzivitu této *instituce uvnitř instituce*. Tvorbou zápisu podléhá libovůli zapisovatelů a předsedy senátu, především co se týče povahy zapisovaných faktů, která kolísá mezi podrobným zápisem obsahů diskusí až ke stručnému soupisu projednávaných bodů. Během schvalování zápisu bývají vypouštěny další části popisu diskusí. Diskuse o smyslu zápisu, který by pomohl dovodit míru nutné podrobnosti zápisu, skončily obviněním Studentské komory ze zdržování zasedání. Zápisy tak nejsou spolehlivým zdrojem informací o činnosti senátu pro ty, kteří se jeho veřejného jednání nezúčastní osobně. Způsob, kterým je jednotlivými aktéry jednání (senátory i hosty – tedy i například členy vedení fakulty) konstruována identita instituce, je tedy

---

¹⁵ Zde musím upozornit, že jsem byl v posledních čtyřech letech senátorem v Akademickém senátu FSS (AS FSS; s přestávkou v akademickém roce 2009/2010) a již přibližně pět let docházím na jeho zasedání (dříve jako redaktor a fotograf časopisu Halas). Všechny údaje od roku 2011 jsou zatíženy možným zkreslením kvůli tomu, že zastávám pozici místopředsedy AS FSS.

¹⁶ Vyhroceným příkladem je jednání o z hlediska studentů problematickém navýšení poplatků za studium nad rámec standardní doby studia + 1 rok o deset tisíc korun (na semestr), které proběhlo na poslední chvíli (senátoři dostali návrh „na stůl“ v den zasedání, a přes nesouhlas senátu byl bez další diskuse uveden v platnost). Vzdemula se vlna protestů v čele s petiční akcí. V celé věci jsem působil coby akademický senátor v roli prostředníka mezi petičním výborem a vedením fakulty.

zaznamenáván nepřesně a nemůže tedy být nástrojem, který umožňuje utváření institucionální paměti.¹⁷

Zápisy z neveřejných zasedání vedení fakulty, Kolegia děkana a Vědecké rady jsou stručné a omezují se na strohá vysvětlení usnesení. U každého zápisu se nicméně očekává, že jej každý akademický pracovník čte.¹⁸ Nakolik je to reálný předpoklad není jasné. Nakolik mohou být tyto zápisy prostředkem konstrukce sdílené identity není jasné, ale předpokládám spíše mizivý efekt.¹⁹

Posledním médiem, který hraje na FSS významnou roli, jsou média dostupná na internetu. Na **webových stránkách fakulty** jsou zveřejňovány důležité informace. Struktura prezentace je nicméně velmi složitá a obtížně prostupná bez výrazné časové investice, což většinu zájemců odradí – běžná interakce s prezentací představuje spíše nalezení vhodného materiálu pomocí externího vyhledávače. Sekce aktuality se omezuje především na akce pořádané fakultou a na organizační novinky. Obsahově je prezentace zaměřená především na uchazeče o studium. Stávající studenti ani pedagogičtí pracovníci webovou prezentaci příliš často nevyužijí.

Informační systém (IS) poskytuje nástroje pro komunikaci uvnitř fakulty (Diskusní fórum), ale vzhledem k jejich časově velmi omezené životnosti nelze příliš mluvit o nástroji, který by pomáhal konstruovat identitu.²⁰ Diskusí se navíc zřídka kdy účastní akademičtí pracovníci.

6. Různé verze příběhu

Různé verze příběhu je možné pozorovat především u příběhu odtržení Fakulty sociálních studií od „mateřské“ Fakulty filosofické (FF). Primárními důvody odtržení, jak je popisuje jeden ze zásadních aktérů tohoto procesu, byla institucionální a personální strnulost tehdejší FF, která nedovolovala mimo jiné transformaci vzdělávacího modelu na třístupňový (tj. oddělení bakalářského a magisterského stupně, které okolo roku 1995 ještě nebylo běžné) a zároveň neumožňovala plný rozvoj všech oborů (například i kvůli nevhodným prostorovým podmínkám). Fakulta sociálních studií se vydělila a půl roku nato se přestěhovala do budovy na ulici Gorkého. S postupným navyšováním počtu studentů se naskytla nutnost přestěhovat se znovu, tentokrát do budovy na ulici Joštově.

---

¹⁷ V současné době se navyšují počty hostů přítomných samotnému zasedání. Nakolik se to stane dlouhodobým jevem zatím není jasné.

¹⁸ Po stížnosti přednesené na zasedání senátu, týkající se nezaslaných e-mailů, které upozorňovaly na vypsaná výběrová řízení do nově zřizovaných výzkumných institutů po 1. lednu 2012, byli senátoři upozorněni, že informace byla zveřejněna coby příloha zápisu Vědecké rady. Zdroj: Zápis ze zasedání AS FSS 26. ledna 2012 (http://is.muni.cz/do/fss/as/zapisy/29135640/zapis_2012-1-26.pdf)

¹⁹ Podložený pouze velmi nekvalifikovaným odhadem – z několika oslovených vyučujících žádný nečetl pravidelně zápisy ani z jednoho z výše zmíněných orgánů.

²⁰ Toto je možné sledovat spíše na úrovni univerzitní, kde v tzv. Plkárně působí dostatek aktérů na to, aby udržovali systém v chodu nepřetržitě (tzn. bez toho, aby byla diskusní vlákna mazána kvůli neaktivitě).

Aktuální verze příběhu vychází především z nutnosti získat prostory, které je možné udržovat čisté podle vlastních nároků. Mnozí vyučující zmiňují rozdíly mezi „nedbalými filozofy“ a „pořádnými sociálními vědci“.21 Stávající interpretace dále umožňuje uchovat do jisté míry „rebelské“ opodstatnění vlastní samostatné existence bez nutnosti uchovávat progresivní charakter vedení fakulty.22 V situaci, kdy fakulta musí změnit svůj modus vivendi, protože se mění okolní prostředí a strategie, která zaručovala bezproblémový růst v posledních deseti letech (mimo jiné i díky tomu, že stále větší první ročníky přinášely finanční komfort i starším ročníkům) dále nefunguje, je třeba přijít s koncepcí, která umožní další fungování fakulty. Zdá se však, že právě tímto obratem v příběhu vydělení z FF je možné charakterizovat současnou atmosféru – příběh je pozměněn, aby bylo možné uchovávat status quo. Jinými slovy „není potřeba předbíhat, uvidíme, co připraví ministerstvo“.23

7. Paradigmatická vyprávění

Paradigmatická vyprávění jsou typické příklady, které ukazují řešení určitých životních situací, v nichž se nachází člen instituce. Mohou být formulována pozitivně i negativně (tj. coby pozitivní či negativní vzor). Kvůli oddělení sfér mezi studenty a akademickými pracovníky se v této části práce budu zabývat pouze příběhy, které se týkají studentů.

Jak pozitivní, tak negativní vymezení obsahuje na fakultě zpopularizované pojetí tří typů studentů, kteří mají různý přístup ke studiu, jak je podává profesor Možný. Typologie vymezuje tři příběhy různých studentů, které rámcově charakterizují jejich přístup ke studiu (parafrázováno dle Povolný 2011):

- Student **samochoodka** se o studium aktivně zajímá a volný čas tráví samostudiem. Učitel je pro něj především navigátorem. Chce se dozvědět víc a má vůli tvrdě na sobě pracovat. Spojuje se s učiteli, kteří na něj budou klást nejvyšší nároky.
- Student **minimax** chce snáze dojít k titulu, a vyhledává méně náročné akademiky, kteří mu studium nekomplikují „zbytečnými“ nároky, jež neodpovídají jeho cílům.
- Student **umřelka** studium na vysoké škole protahuje. Potácí se od jednoho nesplněného úkolu k dalšímu, studiem jen tak tak proplouvá a využívá toho, že

---

²¹ Tyto konkrétní termíny nejsou používány, pouze vystihují podstatu srovnání. Konkrétní srovnání je např. porovnání naleštěné vrátnice v budově na Gorkého v době, kdy ji využívala FSS a její proměna ve skladiště kartonových krabic po vzetí budovy zpět mezi budovy FF.

²² Zde se mohou dopouštět příliš výrazné interpretace, nicméně z hlediska charakteru této práce – tj. práce s příběhy – považuji podobnou úvahu za velmi hodnotnou.

²³ V tomto případě jde o parafrázi děkana fakulty na zasedání Akademického senátu FSS. Bohužel zápis ze zasedání není dostatečně podrobný. Uvádí zde pouze: „Na uvedené dotazy děkan postupně odpověděl.“ (Zdroj: Zápis ze zasedání AS FSS 13. 12. 2011. Dostupné online: http://is.muni.cz/do/fss/as/zapisy/29135640/zapis_2011-12-13.pdf)

v masovém systému mu to dříve nebo později nějak projde. Problémem však je, že je často vyloučen až u státnic.

Díky publikaci v univerzitním měsíčníku (Povolný 2011) a častému užití typologie autorem samotným při různých příležitostech získaly tyto příběhy povahu paradigmatického vyprávění.

Negativním příkladem je narace popisující studenty, kteří **prodlužují studium** nad standardní dobu studia a jednoho roku navíc, kdy studium přestává být bezplatné. Často, z podstaty chybně, bývají tito odlišně studenti definováni jako *poplatkoví* – toto přiřazení však pomíjí, že poplatková povinnost se vztahuje i na další možné situace (např. u studentů se neúspěšnou studijní historií, studentů více oborů a podobně). Tito studenti jsou popisováni jako „flákači“, kteří plýtvají penězi daňových poplatníků.²⁴ Proto je legitimní vůči nim jakkoli zakročit (například nečekaně vysokými poplatky).²⁵ Tato narace jednak legitimizuje opatření vůči takovým studentům namířená a také psychicky působí na další studenty, aby nenásledovali tyto „flákače“.

Formu paradigmatického vyprávění získaly **příběhy o uplatnění absolventů FSS**. Jejich vznik je nejspíše důsledkem externího tlaku na obory, které nejsou z pohledu většinového publika užitečné. V běžné formě má jeden z příběhů podobu anekdoty: „Na co se budu zákazníků ptát ve svém budoucím zaměstnání?“ – „S kečupem nebo tatarskou?“ Vedle tohoto ironického příběhu existuje velké množství „success stories“ o lidech, kteří přešli přímo z povinné praxe do pracovního poměru či dostali pracovní nabídku, kterou mohli využít po ukončení studia (především v PR agenturách a médiích). Za paradigmatický příběh je možné považovat i rozšířené tvrzení vedení fakulty, že uplatnitelnost absolventů v oboru je u Fakulty sociálních studií 98 procent a nalezení pracovního uplatnění tedy není problém.

Obrázek č. 1 zachycuje strukturu utváření institucionální paměti na Fakultě sociálních studií v jednoduchém schématu.

---

²⁴ Formulováno nezávisle na sobě více členy vedení fakulty během diskusí ohledně náhlého navýšení poplatků za delší studium.

²⁵ V posledních týdnech se situace změnila – fakulta je postihována, pokud studenti nedokončí studium. Proto není vhodné studenty demotivovat přílišnými poplatky.

Obrázek č. 1

8. Hlučné ticho

Za velmi problematickou považuji možnost pracovat se situacemi hlučného ticha, tj. situacemi, kdy je dominantním tvůrcem diskursu určitá diskuse „utišována“ (2008: 196–220) – a to zejména kvůli tomu, že jsem sám součástí instituce.

Jednak vlastní pozice uvnitř instituce snižuje pravděpodobnost, že se ke mě – coby studentovi – dostanou tyto „umlčené“ příběhy, a zároveň pokud projdou, jejich povaha bude konvenovat s mými vlastními preferencemi a bude se pravděpodobně týkat studentů. Samotná povaha těchto tichých příběhů téměř znemožňuje objevení těch, které mají být před daným obecenstvem „utišeny“ – mezi spřízněnými aktéry pak kolují ty, které jsou naopak tišeny jinými. Dalším problémem je důvěrnost – při osobních diskusích s vyučujícími za zavřenými dveřmi se občas objeví motiv, který je „tišený“ a sdílený pouze mezi vyučujícími, nicméně s ohledem na důvěrnost těchto diskusí není možné jejich využití v této práci.

Linde ukazuje několik způsobů, jak hledat to, co není řečeno. Například uvažuje možnost oslovit součást instituce, která polemizuje s hegemonním diskurzem (2008: 201). Tuto roli běžně plní např. odbory, které se však na fakultě nevyskytují.²⁶ V některých situacích je viditelná kritika vedení (některými) studenty – kteří však nemají vhodné médium či orgán, které by jejich názor reprezentovalo (není jím senát, který v tomto ohledu příliš silnou pozici nemá; občas tuto pozici zastává Halas). Odezva na kritiku vedení fakulty ze strany studentů má někdy povahu hlučného ticha – zajímavá byla například nulová odezva na kritiku fungování Centra informačních a komunikačních technologií, která se objevila svého času ve fakultním časopisu Halas (po čase se objevila informace, že se vedení fakulty, které tehdy bylo vydavatelem Halasu, omluvilo vedoucímu kritizovaného pracoviště).

Zajímavou metodou hledání tichých míst je srovnání pravidelně se objevujících dokumentů vůči sobě – chybějící části mohou ukázat na „ztišenou“ oblast. V tomto ohledu se nicméně na fakultě může objevit problém, protože veřejně dostupné dokumenty z Úřední desky nejsou veřejně archivovány a mizí (a dokumenty z roku 2008 a starší zmizely z internetu kvůli přestavbě webové prezentace). Dostupné jsou pouze strohé zápisy ze zasedání vedení fakulty a Akademického senátu. Na tento fakt jsme již několikrát narazili při práci v senátu.

Některá hluchá místa můžeme hledat přímo v zápisech ze zasedání senátu. Kvůli neexistující shodě na tom, jak v průběhu zasedání hovořit *off-record* se občas stane, že jsou některé věty či odstavce mazány ze zápisu. Především s ohledem na rozebírání personálních otázek, ale objevila se i situace, kdy na žádost člena senátu byla vymazána část projevu člena vedení fakulty, protože by mohla být nevhodná pro prezentaci fakulty.²⁷

9. Závěrem – normativní interpretace?

Zdá se mi na místě tázat se, zda je možné mnohost příběhů normativně hodnotit jako dobrou či špatnou. Stejně tak se mi zdá podstatné sledovat systémy koherence, které pod jednotlivými příběhy stojí. Systémy koherence jsou soustavy tvrzení, které umožňují opřít zdůvodnění o hlubší abstraktní příčinu (Linde 1993: 163) – v příbězích je možné vysledovat tržní rámování i rámování specifickými pravidly akademického světa. Časté je odvolání na *common sense* (selský rozum), který je veden podobným individualisticko-ekonomickým zdůvodňováním, jaké popisuje Linde (1993: 199). Je však možné hodnotit, zda jsou některé příběhy dobré či špatné ve svém působení, či zda je jejich mnohost sama o sobě dobrá či špatná? V prvním případě bychom se museli odvolat na určitou filosofii,

---

²⁶ Jedním z příkladů hlučného ticha je samotná neexistence odborové organizace, ve které by se zaměstnanci FSS organizovali. Bohužel je to téma, do kterého není snadné z pozice studenta proniknout.

²⁷ Příběh měl humornou dohru, když se vedení o půl roku později odvolalo na dřívější zasedání senátu, kde byla daná věc projednána. Zápis z tohoto zasedání pak odkazuje na neexistující záznam z dřívějšího zasedání.

jejímž výběrem by bylo možné obhájit rozporná stanoviska. V případě mnohosti příběhů je však dle mého názoru možné normativně ohodnotit situaci na základě sledování interakcí, které vznikají při setkání aktérů s odlišnými pohledy na identitu instituce.

Pevnější identity je možné dosáhnout jak její formulací, tak i poskytnutím prostoru pro její formulaci. Příkladem mohou být praktiky, které popisuje Hsieh (2010: 117–118), když popisuje způsob, kterým vede vlastní firmu (internetový obchod soustředěný na maximální zákaznický zážitek, založený na konci 90. let stejně jako fakulta) – na základě předchozích zkušeností klade důraz na firemní kulturu. Ve firmě například vytvářejí tzv. „Culture Book“, kam každý rok každý zaměstnanec píše příspěvek hodnotící fungování firmy a podobu firemní kultury – sborník se všemi příspěvky pak získají všichni zaměstnanci. Dochází tak k reflexi pozicí jednotlivých aktérů a k posunování hodnot firmy. Firma také vydává pravidelný newsletter, kde jsou zodpovídány otázky, které může položit kterýkoli zaměstnanec, a který formuluje základní firemní hodnoty tak, aby byly viditelné všem. Zásadní je také specifické přijímací řízení, které klade důraz na kulturní „kompatibilitu“ – jde tak o výrazně exkluzivní instituci.

Takový postup je zcela v protikladu k rychle se personálně rozšiřující fakultě, která dlouhodobě přibírala stovky studentů ročně, kteří o studium měli spíše povrchní zájem – stejně tak, dle jednoho ze členů bývalého vedení, byla nucena nabírat mnoho zaměstnanců, kteří mohli „uspokojit poptávku po vzdělání“. Vedlejším efektem má podle něj být i to, že fakulta motivovala primárně k výuce a nikoli k dalšímu vědeckému postupu a mnoho takto zaměstnaných osob se nyní nesnaží dosáhnout habilitace, což v dlouhodobém výhledu poškozuje fakultu.²⁸

Je otázkou, zda hledat problém v rozhodnutí fakulty následovat finanční stimuly vycházející z nastavení financování fakulty anebo až v následném tříštění identit, ke kterému dochází – a samotné hledání problému ani není cílem této práce. Podstatným faktem je, že je zde jasně sledovatelný proces proměny struktury kolektivní identity fakulty a mechanismy sdílení příběhů jsou nositelem této proměny.²⁹

10. Závěrem

V práci se mi podařilo popsat většinu prvků způsobů tvorby kolektivní identity fakulty prostřednictvím mechanismů, které vytvořila pro své účely Linde. Jediným výraznějším bílým místem jsou intertextuální prvky, které utvářejí důležitou součást – ukazují jakým způsobem se aktéři vztahují k daným příběhům. Tato součást práce dle mého názoru není možná bez skutečného výzkumu v terénu, spojenému se získáváním tvrdých dat (tzn. v

---

²⁸ Zde by bylo možné sledovat další oddělení identit, které výše zmíněno nebylo (především kvůli tomu, že mám tuto informaci z jediného zdroje).

²⁹ Ten do značné míry odpovídá procesu, který popisuje jeden z převyprávěných příběhů – konkrétně ten o „starých dobrých časech na Gorkého“, kdy každý znal každého.

tomto případě přepisů rozhovorů). Výše pouze naznačuji omezení daná omezeným přístupem k rozhovorům s akademickými pracovníky.

Práce ukazuje dva módy „ztrácení minulosti“³⁰ – jednak prostřednictvím proměn významu základního příběhu vzniku fakulty, ale především kvůli ztrátě identity napříč sdílené mezi studenty a akademickými pracovníky. Tato roztržitost má širší důsledky – například i v tom, že i ti studenti, kteří by dříve byli schopní sdílet identitu s akademickými pracovníky (či ji i fakticky sdílejí), jsou nyní při mnohých diskusích a rozhodnutích řazeni do beztvářné a odcizené skupiny aktérů, protože anonymita je nyní jedním ze základních charakteristik studenta na FSS.

Práci je, jak již bylo uvedeno výše, nutné vnímat coby spíše přípravu na skutečný výzkum, provedený podle etnografického standardu popisovaného Linde. Dovedu si ale představit i jiný model výzkumu, a to prostřednictvím crowdsourcingových technik (tj. pomocí práce většího množství lidí, kteří mají k danému úkolu kompetence). Navrhovaná technika by byla proveditelná například ve formě dokumentu, sdíleného prostřednictvím internetu, ke kterému by oslovení aktéři mohli doplňovat poznámky. Významnou výhodou je v tomto případě inherentní snaha o srozumitelnost výstupů výzkumu zkoumaným subjektům v metodě použité Linde. Samotní aktéři interakcí by tak mohli doplňovat detaily a navrhopvat úpravy sporných pasáží. Komplikací by však v tomto případě mohl být roztržitý charakter sdílené identity a samozřejmě též auto-cenzurní tendence každého aktéra.

---

³⁰ Záměrně nepíšu „ztrácení se minulostí“, protože jde o proces protikladný „práci s minulostí“. V tomto procesu jsou aktéři jak aktivní („úmyslně ztrácejí“), tak i pasivní („ztrácí se jim“).

11. Použitá literatura

- Bruner, Jerome. 2001. *Self-making and world-making*. In: Brockmeier, Jens, and Donald A. Carbaugh. 2001. *Narrative and identity: studies in autobiography, self and culture*. John Benjamins Publishing Company.
- Halas. 2011a. Duben 2011 (č. 5, ročník 19). Halas o. s.
- Halas. 2011b. Prosinec 2011 (č. 3, ročník 20). Halas o. s.
- Holzer, Jan, ed. 2011. *Výroční zpráva o činnosti Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity za rok 2010*. FSS MU.
- Hsieh, Tony. 2010. *Delivering Happiness*. Hachette Book Group.
- Linde, Charlotte. 1993. *Life Stories: The Creation of Coherence*. Oxford University Press.
- Linde, Charlotte. 2008. *Working the Past: Narrative and Institutional Memory*. Oxford University Press.
- Povolný, David. 2011. *Masové studium stvořilo minimaxy a umřelky*. In: Online.muni.cz. Dostupné online: <http://www.online.muni.cz/student/2128-masove-studium-stvorilo-minimaxy-a-umrelky>
- Riessman, Catherine Kohler. 2002. *Narrative Analysis*. In: Huberman A. M. – Miles, M. B. *The Qualitative Researcher's Companion*. Sage.